

С Т А Н О В И Щ Е

за дисертационния труд за получаване на образователната и научна степен “Доктор“ в професионално направление 2.3. «**Философия**», научна специалност „Философия на културата, политиката, правото и икономиката“

Институт за изследване на общества и знанието - БАН

Секция «Социални теории, стратегии и прогнози»

Тема на дисертационния труд:

**«ТРАНСФОРМАЦИИ В ГЕОПОЛИТИКАТА И НОВИ МЕТОДИ
И ПРАКТИКИ НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ПРОГНОЗИ»**

Докторант: *Вихра Иванова Павлова*

Рецензент: проф. Васил Проданов, д.ф.н.

1) Данни за докторанта и докторантурата

Вихра Павлова е завършила Великотърновския университет «Св. Св. Кирил и Методий». През 2014 г. спечелва конкурс за редовен докторант в направление «Политическа философия» към секция «Социални теории, стратегии и прогнози» на Института за изследване на общества и знанието и от 1 октомври 2014 г. до 30 октомври 2017 г. е зачислена като редовен докторант. В контекста на предметната ориентираност на секцията към изследването на големите макроисторически тенденции, прогнози, стратегии в съвременния свят тя бе насочена към подготовка на дисертация отнасяща се до прогнозирането на тенденциите, които се появяват в резултат на ускорената глобална геополитическа промяна, свързана с криза на монополярния свят.

Съобразно правилата за докторантурата към ИИОЗ е положила изпити по обща философия, политическа философия, по геополитика и геополитическо прогнозиране и набра необходимия брой кредити, за да отиде на защита. Завършила е специализиран докторантски курс „Методология на научните изследвания“. Изнесла е няколко доклада по темата на дисертацията в секцията, в която се обучава. Има три публикации по темата на дисертацията – две статии и доклад от конференция, публикуван в сборник.

Измина три различни етапа в разработката на темата на дисертацията си – първият бе свързан с проучване на класическите геополитически концепции и опити за използването им в сегашната ситуация; вторият се опираше на голямо количество нови емпирични данни и тенденции; третият и завършващият се основаваше на по-обща теории за глобалното развитие и при него се правеше опит теоретически да се обобщят и коригират установените преди това тенденции. Окончателният вариант на дисертацията ѝ бе обсъден в рамките на тригодишния период на нейната докторантура, след което бе отчислена с предложения за довършване с оглед направените бележки и отиване на защита.

2. Данни за дисертацията и автореферата

Темата на дисертацията ѝ е свързана с предметна област, която претърпява ренесанс през последните години след като имаше период след Втората световна война, когато бе отхвърляна изобщо. В глобален план имаме бързо увеличаване на публикациите, списанията, сайтовете, занимаващи се с геополитика и геополитически анализи. През последните години у нас «Геополитика» започна да се чете в различни вузове като самостоятелна дисциплина или свързана с такива близки предметни сфери като «Геоикономика» и «Геокултура». Тя има както теоретически, така и важни практически следствия, тъй като е свързана с изострящия се проблем какво трябва да правят малки и силно зависими държави като България в ситуация на изостряща се геополитическа битка.

Дисертационният труд се състои от увод, формулиращ актуалността, целите, обекта на анализ, предмета на изследването, литературна справка обосновка на структурата на дисертацията, която е реализирана в три глави и заключение в общ обем от 218 страници, заедно с литературата. Отделно към всяка глава има обобщение, в което са формулирани най-важните идеи и изводи. За написване на дисертацията са използвани 317 заглавия на български руски, и английски - монографии, сборници, статии, справочна информация в интернет-страници, прогнози и анализи на водещите мозъчни тръстове в света, както и на държавни институции. Авторефератът от общо 35 страници отразява адекватно съдържанието на труда.

Темата на дисертационния труд на докторантката е на границата между геополитиката, социалната и политическата философия, прогнозирането. Затова

и работата има интердисциплинарен характер, опира се на големите теории за дългосрочните исторически процеси. Основните идеи са развити последователно в три глави: Завръщането на геополитиката при прехода от монополярна към многополярна свят; Типология и методи на съвременните геополитически прогнози; Водещи глобални тенденции.

3. Научни приноси

В какво се състоят най-важните й научни приноси?

Първо. Това е анализът на етапите на развитие на геополитиката като научна дисциплина от нейната поява през XX век, през нейното изчезване или отиване в периферията след Втората световна война и завръщането й след това в нова форма. Най-напред това става след 1970-те години в контекста на възхода на екологията и екодинамиката, новите комуникационни технологии, демографията, както и на кризата на предходния тип социален капитализъм. След това с разпадането на биполярния свят тя като че ли отново изчезва и сега имаме нов етап на завръщане с прехода от моно към многополярна свят. В този контекст Вихра Павлова обосновава тезата, че геополитиката придобива значимост при оспорване на нечия хегемония и смяна на хегемонистични цикли. В същото време развива идеята, че геополитиката днес не е нито класическата геополитика, нито политическата география, а система от науки, изследваща проблема през различни призми и на различни равнища – включително и на приложно, и на фундаментално.

Второ. С развитието на своята теза Вихра Павлова прави критика на авторите, които смятат, че имаме завръщане на класическата геополитика с нейния географски детерминизъм. Това не е така, защото на всеки следващ етап географското пространство по нов начин се съотнася със социалните, икономическите, политическите пространства, благодарение на новите транспортни и комуникационни технологии, което променя и характеристиките на геополитиката, увеличавайки значението на множество нови фактори. Глобализацията днес води до своеобразно компресиране на времето и пространството, отслабващо ролята на географията, която запазва значението си преди всичко в контекста на битката за стратегически значими природни ресурси, особено в енергетиката, както и при изграждането на глобални инфраструктурни проекти от типа на «големия път на коприната».

Същевременно, наред с географското, геополитическото, геоикономическото пространство, днес се появява и виртуалното пространство, в което се водят нарастваща част от войните.

Трето. Много полезен и за първи извършен у нас е прегледът, сравнителният анализ, критичната оценка на поредицата от прогнози и тяхната методология, правени от Националния съвет за разузнаване на САЩ за глобалното развитие през следващите 15 години, разработвани от 1995 г. насам, а също и на Британското министерство на отбраната, както и на водещи мозъчни тръстове в света, като Ранд корпорейшън, Стратфор, Центъра за стратегически и международни изследвания във Вашингтон и др. Проследено е прилагането от тях на методи като Делфи, Форсайт, сценариите, екстраполацията, линейното, нелинейно и динамично програмиране, Монте-Карло, глобално моделиране и пр. Показват се техните ограничения и по-специално неисторическият им характер, не позволяващ да се разберат дългосрочните тенденции, което води не прави достатъчно успешни геостратегиите, изградени на тяхна основа.

Четвърто. Много важна е също тезата за различните идеологически интерпретации и идеологически функции на геопolitikата като дисциплина. Появата на геопolitikата става по времето, когато се появяват теориите за империализма като едното и другото са различни идеологически визии за развитието на световните взаимоотношения във времето на криза на монополярна и началото на преход към мултиполярна свят в края на XIX и началото на XX век, когато имаме засилване на ролята на отделните държави. Затова и геопolitikите извеждат напред държавата като субект, докато левите теоретици на империализма поставят акцент върху класите и социално-икономическите процеси. Възникващата в началото на XX век нова дисциплина геопolitikа всъщност идеологически може да се каже, че е свързана с консервативни традиции на «наука за войната», на «дисциплина, която се управлява от армията», на идеята за вечния и географски предопределен характер на конфликтите. Всъщност обаче обяснението на процесите, с които се занимава геопolitikата може да се види през призмата на марксистки неомарксистки, либерални и неоконсервативни позиции и прогнози. При тях в

различна степен и по различен начин се съчетават географският, икономическият, политическият, културен детерминизъм.

Пето. В опита си да обоснове своето разбиране за геополитиката Вихра Павлова се опира на развитието на научното познание след нейната поява – на теориите за сложните системи, на теориите за хаоса, на нелинейните системи и тяхното значение за геополитиката. Наред с пространството започва да се отчита и времето, неговите вълни и цикли, появата на хронополитическите концепции, на макроисторическата парадигма, на клиометрията и клиодинамиката. На тази основа тя обосновава своята идея за фундаментална геополитика, различаваща се от доминиращата за практически цели така нар. от нея приложна геополитика. Фундаменталната се опира на някаква теория с нейните базисни закономерности и макроисторическа динамика. Теорията, освен описателни и обяснителни, има прогностични функции. Приложната геополитика е свързана с конкретни политики и геостратегии. Тя се появява всъщност в съвременните ѝ форми след Втората световна война и е инструмент за геостратегическите цели на политиката на САЩ за запазване на глобална хегемония. Прогнозирането при нея се реализира от съответни мозъчни тръстове със съответни конкретни методи на прогнозиране – сценарии, Делфи и пр. Фундаменталната геополитика е обяснена чрез социално-икономически и исторически цикли, при които на всеки следващ етап се променят характеристиките на пространството в резултат на развитието на транспортните и комуникационни технологии. Затова и ролята на географския детерминизъм намалява за сметка на социалноикономически, политически и технологически фактори.

Шесто. Изследователската теза, че най-подходящият метод за геополитическо прогнозиране е чрез прогнозните функции на съвременните макроисторически модели, по-специално свят-истемните теории на неомарксистите и системно-историческите анализи на неореалистите, е използвана при очертаване на глобалните тенденции в трета глава. В нея тя развива идеята за нарастващата неустойчивост на съвременната световна система, допълнително усилвана от екологични рискове и потенциала на нови видове оръжие. В този контекст е изведено на преден план глобалното геополитическо прогнозиране на основата на макроисторическите модели на

Уолърстейн и Ариги, като в спора помежду им за тенденциите тя приема позициите на Ариги, че очертаващият се нов глобален хегемон Китай ще се ориентира към междудържавно сътрудничество с цел изграждане на нов глобален ред, основан на икономическа взаимозависимост и на уважение към политическите и културни различия. Презумпцията ѝ за такъв извод са различията в поведението на Китай в предходната епоха, за разлика от развитите западни страни, които демонстрират глобална експанзия и световни войни на различните етапи на капитализма.

Тук обаче може да ѝ се постави въпросът дали този цивилизационен и исторически аргумент не влиза в разрез със социално-икономическата логика на капитализма, на която се опира Уолърстейн. И защо в околните край Китай страни има страхове от неговия възход. Във Виетнам например, който има подобен на Китай социално-икономически и политически модел на развитие, при глобално изследване на Галъп Интърнейшънъл през 2017 г., питащо анкетираните от кого биха се поискали помощ при опасност от война, при отговорите на първо място са тези, които отговарят, че ще се обърнат към САЩ, а не към Китай. И тези отговори се дават, въпреки фактът, че до преди половин век САЩ водиха там една от най-кръвавите войни през XX век, в която загинаха по някои оценки около 2 милиона души.

4. Заключение

В своята работа с докторантката съм с впечатления от нея като силно мотивирана, трудолюбива, разработваща с голямо желание и страст проблематиката си, отворена за нови знания, непрекъснати корекции и доработки на написаното, особено като се има предвид фактът че нейната проблематика е на гребена на вълната по своята актуалност и свързана с огромно количество литература. При разработката на своята дисертационна тема, която бе далеч от нейната предходна дейност и обучение тя израсна значително и се формира като специалист в областта на геополитиката и геополитическото прогнозиране, каквито досега в БАН липсват, а ще стават все по-нужни в перспектива. Тя е първият от моите бблизо 30 докторанта, с който съм бил почти всекидневно в научен контакт през трите години благодарение на съвремените дигитални технологии и в диалогов режим сме обсъждали непрекъснато едни или други аспекти на дисертацията, споделяна е информация

и литература. Това ми даде възможност да добия представа за нейната агажираност, активност и работа по темата. Това намери отражение и в равнището и качеството на нейния дисертационен труд. Имайки предвид всичко това давам висока оценка на нейната работа и призовавам колегите от научното жури да гласуват за това тя да получи образователната и степен «Доктор» в професионално направление 2.3. «Философия».

14 май 2018 г.

Подпис:

С о ф и я

(Чл. кор. проф. д.ф.н. Васил Проданов)